
Primele supranume de familie în Transilvania medievală (secolul al XIV-lea)

Victor V. VIZAUER

Cuvinte cheie: onomastică, supranume, familie, Evul Mediu, Transilvania, poreclă.

Keywords: Onomastics, Surname, Family, Middle Ages, Transylvania, Nickname.

În cadrul acestui articol am intenționat să surprind apariția supranumelui de familie (în continuare se va vedea de ce am folosit denumirea *supranume de familie*) în Transilvania medievală și comitatele învecinate de la vest și nord (Caraș, Timiș, Arad, Cenad, Zarand, Bihor, Crasna, Solnoc Mijlociu, Sătmar și Maramureș). Pentru realizarea acestui lucru am înregistrat primele astfel de elemente onomastice care apar în documentele oficiale ale vremii (veacul al XIV-lea), limitându-mă însă la cele cu originea într-o poreclă sau o posibilă poreclă. Am ales să iau în calcul numai supranumele de familie originare în porecle deoarece în cazul acestora se poate observa foarte clar cum sobriquetul purtat de un individ trece asupra altor membri ai familiei sale, de regulă reprezentanți ai generațiilor următoare.

Motivele din spatele acestui demers vizează atât o mai bună cunoaștere a perioadei medievale ardelene prin intermediul onomasticii, cât și oferirea unui răspuns – deocamdată parțial, bineînțeles – la întrebarea pe care mulți dintre cei pasionați de istorie și l-au pus la un moment dat: de unde vine numele lor de familie?¹ O parte dintre supranumele supuse analizei în acest material s-au păstrat de-a lungul vremii devenind nume de familie, astfel că o parte dintre cititori vor găsi un răspuns, mai mult sau mai puțin satisfăcător, la întrebarea de mai sus. Pentru ceilalți răspunsurile vor veni prin continuarea cercetărilor pe această temă, cuprinzând și celelalte supranume ce apar în secolele următoare, analizând evoluția lor până la transformarea oficială a supranumelor de neam în nume de familie.

În ciuda dificultăților întâmpinate, în primul rând precaritatea informațiilor referitoare la unele dintre familiile la care am întâlnit supranume sau un posibil supranume de familie, am făcut un prim pas în cercetarea și punerea în circulație a acestui tip de supranume medievale ardelene. Demersuri de acest fel au fost deja înregistrate în alte țări europene, iar continuarea acestora este văzută ca necesară de către cercetătorii din domeniu².

Ce este supranumele?

Pe parcursul secolului XX numeroși cercetători, atât români, cât și străini, au considerat porecla ca fiind același lucru cu supranumele. Alții au sesizat nuanța ce face diferența dintre cele două, deși, ambele pot să reflecte trăsături ale fizicului și psihicului, ocupația sau o întâmplare deosebită (serioasă ori comică).

1 Un demers axat special pe acest subiect este următorul: Patxi Salaberri, *Nicknames, Origin of Some Family Names in Basque*, https://www.academia.edu/9314828/Nicknames_origin_of_some_family_names_in_Basque (07.01. 2019).

2 Vezi Tamás Farkas, „The most frequent Hungarian surnames. A study of some aspects of contrastive surname typology”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Third international Conference on Onomastics: „Name and Naming”. Conventional / Unconventional in Onomastics, Baia Mare, September 1-3, 2015*, Editura Mega / Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015, pp. 122-136 (pp. 122-123).

Conform Cameliei Zăbavă, deși se află într-o strânsă legătură, trebuie făcut distincție între poreclă și supranume, cel din urmă apărând atunci când o poreclă sau un apelativ este preluat și de alți membri ai familiei, devenind astfel un soi de nume de familie; porecla apare spontan și e legată de individ.³ Supranumele are o funcție exclusiv onomastică, pe când porecla are și o funcție semantică, are un sens, precizează Roxana Pașca într-un studiu privind porecla în cadrul unei comunități de romi.⁴ În scurta sa analiză privind prenumele care în timp a devenit supranume și poreclă, Ion Nuță face distincție între porecle și supranume,⁵ în timp ce Maria Magdalena Ilină, care supune cercetării, în cadrul unui articol, diferite „nume de familie românești și franceze care au evoluat din supranume provenite din porecle”⁶, constată că respectivele supranume au luat naștere din porecle, prin urmare vorbim despre două elemente onomastice diferite.

Într-un material publicat în limba engleză, având ca subiect supranumele și poreclele aromâne, Dumitru Carabaș utilizează termenul de *agnomen* pentru a desemna numele neoficial dat unei familii (sau supranumele) și pentru a putea fi astfel deosebit de termenul care în limba engleză denumeste numele de familie oficial – *surname*. Prin urmare, autorul nu doar că face deosebire între supranume și poreclă, fapt enunțat încă din titlu, ci arată că există atât un nume neoficial al unei familii, cât și un nume oficial, după cel din urmă fiind cunoscută de către autorități familia respectivă. De asemenea, Dumitru Carabaș explică și diferența dintre *agnomen* și poreclă: sobriquetele apar spontan și fortuit, și sunt de multe ori un rezultat al spiritului satiric al indivizilor, înmagazinând o importantă cantitate de sentimente și emoții; în schimb *agnomenul* (sau supranumele) poate să ia naștere din porecle ce își pierd încărcătura emoțională și sunt transmise ereditar.⁷ Revenind la *surname*, P.H. Reaney și R.M. Wilson precizează că în zilele noastre *surname* semnifică un nume de familie moștenit, însă inițial a reprezentat un nume adițional⁸, alăturat celui de botez.

Se pare, totuși, că termenul *agnomen* avea o altă semnificație pentru antici, mai precis pentru romani, iar pentru supranumele de familie un sinonim mai nimerit ar fi *cognomen*. *Agnomenul*, împreună cu *signa*, face parte din categoria *supernomen*-ului, acesta din urmă fiind un extra-nume luat de către o persoană. De asemenea, se pare că persistă în literatura de specialitate o oarecare neclaritate în definirea celor doi termeni, *supernomen* și *cognomen*, de multe ori fiind confundați între ei. Diferența esențială dintre cele două tipuri de nume este faptul că nu există dovezi care să ateste moștenirea *supernomen*-ului de către urmașii purtătorului, în schimb *cognomen*-ul este catalogat ca un nume ce a devenit ereditar.⁹

Există însă și o categorie de cercetători români care văd porecla ca o variantă de supranume. Spre exemplu, Camelia Fircă consideră porecla ca fiind „un supranume dat (în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului ei exterior, a psihicului sau activității sale”, și care uneori devine nume de familie. Supranumele generalizează porecla prin preluarea și repetarea sa de către membrii unei familii extinse.¹⁰

În Europa Occidentală în categoria supranumelor au fost incluse toate numele, altele decât cel de botez (pe care îl însoțește supranumele) și cel de familie oficial (de mai târziu). O parte a cercetătorilor francezi sau cei care și-au îndreptat atenția asupra realităților din spațiul francez, conform lui Michel Parisse, au inclus între supranume (*cognomen*) toate tipurile de nume ce fac distincție între indivizi: numele patern, porecla, numele

3 Camelia Zăbavă, „Porecla – o „insulă” de mentalitate arhaică în postmodernitate”, în Nicolae Felecan (ed.), *Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică, Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie*, Baia Mare, 19-21 septembrie 2011, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011, pp. 287-295 (p. 288).

4 Roxana Pașca, „Statutul poreclei într-o comunitate de țigani din nord-vestul României”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Second International Conference of Onomastics. Onomastics in Contemporary Public Space*, Baia Mare, May 9-11, 2013 / *Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică, Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual*, Baia Mare, 9-11 mai 2013, Editura Mega / Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 793-802 (p. 795).

5 Ioan Nuță, „Prenume devenite porecle și supranume”, în *DACOROMANIA*, Serie Nouă, VII-VIII, 2002-2003, pp. 183-185.

6 Maria Magdalena Ilină, „Nume de familie românești și franceze provenite din porecle”, în *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe Filologice*, XLI, 2003, pp. 97-106 (p. 97).

7 Dumitru Carabaș, „Agnomens and Nicknames in Aromanian Onomastics”, în *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie*, IX (1-2), 2016, pp. 30-47 (pp. 31-32).

8 P.H. Reaney, R.M. Wilson, *A Dictionary of English Surnames*, Third edition with corrections and additions by R.M. Wilson, London & New York, Taylor and Francis e-Library, 2006, p. X (Introduction) (Infra: Reaney, Wilson 2006).

9 Rada Varga, *The Peregrini of Roman Dacia*, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2014, p. 76.

10 Camelia Fircă, *Porecle și supranume în Oltenia*, Editura Universitaria, Craiova, 2008, p. 18.